

De Nederlandse kiezer zoekt verandering, maar koos voor instabiliteit

Bernard ter Haar, januari 2024

De samenstelling van de Tweede Kamer na de verkiezingen van afgelopen november geeft niet bepaald een rustig of geruststellend beeld. Met tachtig nieuwe leden is sowieso veel ervaring verdwenen. Met de komst van een grote nieuwe partij NSC rond één oudgediende, namelijk Pieter Omtzigt, met een nogal open programma is onduidelijk hoe de politieke balans op belangrijke thema's zich zal ontwikkelen. De kleinere dan verwachte vergroting van de BBB-fractie in de Tweede Kamer, na de enorme groei in de Eerste Kamer, roept ook vragen op over de houdbaarheid van het verkregen politieke volume van die partij. De groei van de fractie van de eenmanspartij PVV, met 36 volgelingen om het ene lid, is ook zorgelijk, omdat deze eenmansorganisatie in woord en geschrift duidelijk maakt niet in onze democratische rechtsstaat thuis te horen.

Maar de kiezer heeft gekozen en het is nuttiger om vooruit te kijken dan te blijven stilstaan bij de verwondering over hetgeen is gebeurd. Is er enige voorspelling te doen over hoe de nieuwe verhoudingen zich zullen ontwikkelen? Ik ga een poging doen om met een zekere waarschijnlijkheid een toekomstbeeld te schetsen.

Bijna niemand wil in deze context regeren

Opmerkelijk genoeg heeft bijna geen enkele partij in de Tweede Kamer op dit moment behoefte om te gaan regeren. Hoewel langs de zijlijn diverse conservatieve commentatoren een rechtse coalitie staan aan te moedigen, zien direct betrokkenen eigenlijk geen mogelijkheden om een beetje stabiele coalitie te vormen. De PVV is overvallen door het eigen succes en Wilders is in alles meer een opposant dan een bestuurder. Hij is zelfs zo weinig bestuurder dat hij het nooit heeft gewaagd om een eigen partijorganisatie op te zetten. De huidige constellatie paste hem ook uitstekend: autocratisch het partijstandpunt bepalen zonder aan iemand rekenschap af te hoeven leggen, behalve aan de kiezer, die het blijkbaar prachtig vindt. Maar de Kamerfractie bestaat nu uit 37 leden. Iedereen die iets van groepsdynamiek weet kan al voorspellen dat zo'n groep met weinig samenhang, waar een autoritaire leider boven hangt, zich zal verdelen in subgroepen, met veel interne conflicten en interne agressie. De beste manier om dat te beheersen is om als groep te kunnen ageren tegen de boze buitenwereld. Maar als bestuurderspartij die compromissen moet sluiten die anders zijn dan wat de achterban is voorgespiegeld is dat niet goed mogelijk. Dus is de oppositie veel aantrekkelijker.

Dreigende instabiliteit binnen de partijen

De VVD heeft in de afgelopen kabinetten kunnen zien wat het electorale resultaat is van het meeregeren als kleinere partner. De VVD heeft immers als grootste partij de afbraak van het CDA, de PvdA en D66 kunnen meebeleven, en is er wellicht zelfs deels verantwoordelijk voor geweest. Meeregeren met de PVV zou de VVD mogelijk in dezelfde positie kunnen plaatsen als het CDA in het kabinet Rutte 1. Maar net als de PVV gaat ook de VVD een periode van interne spanningen tegemoet. Na het jarenlange onbetwistbare leiderschap van Rutte heeft een nieuwe leider het sowieso moeilijk. Bovendien is de partij, de achterban en ook de fractie, zeer verdeeld over de vraag of de PVV een mogelijke coalitiepartner kan zijn. Er is bij Wilders veel

conservatisme, maar heel weinig liberaal democratisch-rechtstatelijke inzet te zien. Die interne verdeeldheid is onvermijdelijk, of de VVD nu wel of niet kiest voor de PVV. Eén van de facties zal ongelukkig zijn, en gaan knagen aan het leiderschap van de partij.

Voor de NSC geldt ongeveer hetzelfde als voor de VVD. Met het sterke rechtstatelijke profiel van de partijleider Omtzigt is het heel verwarrend als de partij kiest voor een coalitie met de niet-rechtstatelijke PVV, ook al heeft de kiezer vaak voor NSC gekozen vanuit hetzelfde motief als voor de PVV, namelijk op zoek naar verandering. De onduidelijkheid van de politieke koers van NSC gaat de interne stabiliteit ook niet bevorderen. Is NSC nu een middenpartij of een rechtse partij? Diverse nieuwe Kamerleden hebben met hun kandidatuur ingestemd vanuit de gedachte dat zij daarmee toetraden tot een middenpartij, en hebben nooit bedacht dat zij zouden gaan heulen met de PVV. Daarbij kan ernstig betwijfeld worden of Omtzigt de ideale partijleider is voor zo'n nieuwe en onervaren partij. Hij heeft een jarenlange reputatie opgebouwd van einzelgänger en dossiertijger, die veel gemakkelijker kritiek kan leveren op werk van anderen dan zelf besluiten nemen over een nieuwe koers.

Dus dan blijft BBB over als enige partij die, omdat de partij maar één belang heeft met een korte houdbaarheidsdatum (de veehouderij zal echt fors moeten krimpen, daar valt na decennia van uitstel weinig meer aan te doen), en dus niets heeft te verliezen bij kabinetsdeelname. De partijleider Van der Plas heeft bovendien het probleem dat BBB in de Tweede Kamer veel kleiner is dan in de Eerste Kamer. Als regeringspartij heeft de Tweede Kamer dan nog wel overwicht. Maar als oppositiepartij wordt dat veel ingewikkelder, en mag je ook flinke spanningen verwachten. Het hoeft niet zo te gaan als bij FvD, maar een machtsstrijd is snel gestart.

Weinig alternatieven voor een coalitie

Is in de huidige Tweede Kamer bezetting dan een kabinet denkbaar zonder de PVV? Ook dat is voor niemand aantrekkelijk. Nog een keer een kabinet van de gezamenlijke middenpartijen zou enorme weerstand bij veel kiezers oproepen. De kiezers hadden immers duidelijk gekozen voor verandering en met hun stem het protest laten doorklinken over het feit dat met Rutte 4 de coalitie van Rutte 3 werd gecontinueerd. En een coalitie links van het midden heeft in de Kamers echt veel te weinig steun.

Onbestuurbaar Nederland

Nederland is met de huidige politieke verhoudingen dus onbestuurbaar geworden. Dat komt slecht uit met de enorme uitdagingen die in de wereld en in Nederland moeten worden opgepakt. Het is niet helemaal onlogisch. Veel mensen hebben juist uit angst voor verandering gekozen tegen partijen die het belang van die verandering onderkennen. Toch moet het land bestuurd worden, en angst is ook hier een slechte raadgever gebleken. Dat besturen kan toch geprobeerd worden in de instabiele rechtse constellatie die nu een meerderheid zou hebben. Waarbij je dan nog maar moet hopen dat de instabiliteit niet wordt bestreden met autoritair gezag en een geleidelijke afbraak van onze rechtsstaat. De kans is het grootst dat het een kortstondig avontuur wordt met veel gedoe binnen en tussen de coalitiepartijen.

Werken aan een nieuwe constellatie

Of de kiezer wordt in de komende maanden duidelijk gemaakt dat het besturen van dit land om iets anders vraagt dan een reactionaire proteststem, en dat de kiezersbelangen juist helemaal niet geborgd zijn bij de partij die in november als grootste is verkozen. Dat vraagt om een intensieve communicatie, en media die serieus aan deze communicatie mee willen doen. Het

vraagt ook om midden- en linkse partijen die zich niet laten demoniseren, maar duidelijk weten te maken dat zij veel dichterbij de echte belangen van de burger staan dan het rechtse front, en dat zij een overheid willen en kunnen aansturen die echt resultaat kan leveren op de grote knelpunten die de Nederlandse burger op dit moment in de dagelijkse praktijk tegenkomt.